

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

SYNTAKTICKÁ ANALÝZA ROMÁNU SATURNIN
SYNTACTIC ANALYSE OF THE NOVEL SATURNIN

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

Autorka bakalářské práce: Lucie Mohlesová
J. Beneše 414, 551 01, Jaroměř
Specializace v pedagogice: český jazyk – německý jazyk
Prezenční studium

Rok dokončení bakalářské práce: 2010

Čestné prohlášení o původnosti bakalářské práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze bakalářské práce je identická s její tištěnou podobou.

V Berouně dne 13.6.2010

.....
podpis

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce, panu PhDr. Ladislavu Janovcovi, Ph.D., za jeho pomoc a rady při zpracování závěrečné práce.

Obsah

Obsah	1
Úvod	3
1. Větné členy	4
1.1. Základní větné členy	4
1.1.1. Predikát	5
1.1.1.1. Predikát slovesný	5
1.1.1.1.1. Predikát slovesný jednoduchý	5
1.1.1.1.2. Predikát slovesný složený	6
1.1.1.2. Predikát verbonominální (slovesně jmenný)	6
1.1.1.2.1. Spona	7
1.1.1.2.2. Jmenná část	7
1.1.1.2.2.1. Jmenná část vyjádřená adjektivem	7
1.1.1.2.2.2. Jmenná část vyjádřená substantivem	8
1.1.1.2.2.2.1. Nominativ	8
1.1.1.2.2.2.2. Instrumentál	9
1.1.1.2.2.2.3. Genitiv	9
1.1.1.2.2.2.4. Předložkový pád	9
1.1.1.2.2.3. Jmenná část vyjádřená příslovcem	9
1.1.1.3. Predikát neslovesný (čistě jmenný)	10
1.1.2. Subjekt	10
1.1.2.1. Subjekt vyjádřený osobním zájmenem	11
1.1.2.2. Subjekt ve formě záporového genitivu	11
1.1.2.3. Subjekt ve formě číselného výrazu	12
1.1.2.4. Subjekt v infinitivu	12
1.2. Rozvíjející větné členy	14
1.2.1. Objekt	14
1.2.1.1. Objekt v akuzativu	14
1.2.1.2. Objekt v genitivu	15
1.2.1.3. Objekt v dativu	16
1.2.1.3.1. Volný dativ	16
1.2.1.3.1.1. Dativ prospěchový (commodi et incommodi)	16
1.2.1.4. Objekt v instrumentálu	17
1.2.1.5. Objekt v předložkovém pádě	17
1.2.1.6. Předmět vyjádřený infinitivem	18
1.2.2. Atribut	18
1.2.2.1. Přívlástek shodný	19
1.2.2.1.1. Adjektivní shodný přívlástek	19
1.2.2.1.1.1. Postavení shodného adjektivního přívlastku	20
1.2.2.1.2. Shodný přívlástek vyjádřený substantivem	21
1.2.2.2. Přívlástek neshodný	22
1.2.2.2.1. Přívlástek rekční	22
1.2.2.2.1.1. Přívlástek v genitivu	22
1.2.2.2.1.2. Přívlástek v dativu nebo instrumentálu	23
1.2.2.2.1.3. Přívlástek v předložkovém pádě	23
1.2.2.2.2. Přívlástek adjunkční	23
1.2.2.2.2.1. Nominativ jmenovací:	24
1.2.3. Adverbiále	24

1.2.3.1. Příslovečné určení místa.....	25
1.2.3.2. Příslovečné určení času	26
1.2.3.3. Příslovečné určení způsobu	27
1.2.3.3.1. Určení vlastního způsobu	27
1.2.3.3.2. Určení průvodních okolností	28
1.2.3.3.3. Určení míry.....	28
1.2.3.3.4. Určení nástroje, prostředku	29
1.2.3.3.5. Určení výsledku.....	29
1.2.3.3.6. Určení látky (původu) a původce	29
1.2.3.4. Příslovečné určení příčiny	29
1.2.3.4.1. Určení vlastní příčiny a důvodu	29
1.2.3.4.2. Určení účelu.....	30
1.2.3.4.3. Určení podmínky a přípustky	30
Závěr.....	31
Použitá literatura.....	33
Primární literatura.....	33
Odborná literatura.....	33
Anotace.....	34
Abstract.....	34
Klíčová slova	35
Key words.....	35

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je analýza syntaktické stránky románu *Saturnin* od Zdeňka Jirotky. Cílem práce je vyhledat v textu zmíněného románu zajímavé syntaktické jevy, následně je zařadit do odpovídajících kategorií a teoreticky definovat jejich funkci v textu. Rozhodla jsem se, že se ve své práci zaměřím především na zkoumání jednotlivých větných členů v rámci klasické dvojčlenné věty.

Při výběru díla, které by bylo pro syntaktický rozbor vhodné, mne ovlivnilo to, že je román *Saturnin* po jazykové stránce velmi zajímavý. A to nejen v rovině syntaktické, ale také v dalších jazykových rovinách (především pak v morfoložické a lexikální).

Ve své práci se nejprve zabývám obecným definováním větného členu, dále se věnuji základním a rozvíjejícím větným členům.

Jednotlivé podkapitoly práce se pak postupně věnují konkrétním větným členům, kterými jsou predikát, subjekt, objekt, atribut a adverbialé. Zkoumání těchto jednotlivých větných členů tvoří hlavní část bakalářské práce.

Za základní odbornou literaturu, z níž budu vycházet, jsem si zvolila knihu *Skladba současné češtiny* od autorů J. Bauera a M. Grepla. Další odbornou literaturou, z níž ve své bakalářské práci čerpám, je *Skladba češtiny* od M. Grepla a P. Karlíka, *Mluvnice češtiny (3)* od F. Daneše, M. Grepla a Z. Hlavsy, *Novočeská skladba V. Šmilauera*, *Skladba spisovné češtiny* od M. Grepla a P. Karlíka, *Příruční mluvnice češtiny* od P. Karlíka, M. Nekuly a Z. Rusínové a *Mluvnice spisovné češtiny. Část II. Skladba* od F. Trávníčka.

1. Větné členy

Větný člen je funkce, kterou nabírá elementární syntaktická jednotka¹ ve větě.

J. Bauer a M. Grepl v *Současné mluvnici češtiny* uvádějí, že úlohu větného členu mohou plnit pouze slovní druhy, které mají plný lexikální význam. Větné členy lze tedy na základě tohoto tvrzení definovat jako větné funkce autosémantických slov, resp. Elementárních syntaktických jednotek.

Naopak slovní druhy, které lexikální význam nemají, slouží k spojování větných členů nebo vět nebo naznačují vztah mezi nimi. Ani některá neplnovýznamová slova nemají charakter samostatných větných členů.² Spojují se proto se slovy plnovýznamovými a společně pak tvoří složené větné členy.

Syntaktické funkce jednotlivých slovních druhů jsou určovány jejich obecným (slovnědruhovým) významem.³ Funkci přímo vyplývající z obecného významu určitého slovního druhu označujeme jako funkci primární. Například u substantiv je primární funkce subjektu a objektu. Adjektiva mají primárně funkci atributu, slovesa funkci predikátu a adverbia funkci příslovečného určení.

Slovní druhy mohou ve větě plnit ale také jiné než jen primární funkce. Tyto funkce pak označujeme jako funkce sekundární. Jejich charakteristickým rysem je, že nevyplývají přímo z obecného výrazu určitého slovního druhu. U slovního druhu v sekundární funkci často dochází k tomu, že se v této funkci syntakticky sblíží se slovním druhem, pro který je daná funkce primární.

1.1. Základní větné členy

Jedná se v závislostní nevalenční syntaxi o členy, které se přímo podílejí na vytváření predikačního aktu. Věta jednočlenná má takový člen pouze jeden – je jím základní člen věty jednočlenné. Ve větě dvojčlenné je predikační akt tvořen podmětem a přísudkem. Tyto dva členy spolu tvoří tzv. predikační dvojici.⁴

---

¹ Elementární syntaktická jednotka = nejmenší syntaktická jednotka; jazyková entita, která má schopnost vstupovat do vztahů s jinými jednotkami a vytvářet konstrukce vyššího typu.

² Jedná se především o modální, fázová a sponová slovesa.

³ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 99.

⁴ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 104.

1.1.1. Predikát

Predikát (přísudek) je základní člen dvojčlenné věty, který je vlastním vyjádřením predikace, a proto i nositelem predikačních kategorií.⁵ Syntakticky se predikát shoduje se subjektem a je vyjádřením určitého příznaku, který je subjektu predikován. M. Grepl a P. Karlík (1998, s. 210) dále poněkud blíže definují funkci, kterou predikát obvykle zastává. Považují ho za označení větně konstitutivní syntaktické pozice, v níž je výraz, kterým je někomu přisuzována nějaká vlastnost, stav, změna nebo činnost, případně tento výraz naznačuje vztah někoho/něčeho k někomu/něčemu. Navíc predikát umožňuje tyto příznaky nebo vztahy aktualizovat, neboli časově vztahovat vzhledem k okamžiku promluvy a modálně charakterizovat z hlediska způsobu jejich platnosti.⁶

J. Bauer a M. Grepl (1975, s. 110, 119) dělí predikát podle způsobu, jakým je vyjádřen, do tří základních skupin. Rozlišují predikát slovesný, predikát slovesně-jmenný a predikát jmenný. Predikát jmenný se v dalších syntaxích nezohledňuje – hodnotí se v nich buď jako větný ekvivalent, nebo jako elipsa spony.

1.1.1.1. Predikát slovesný

Jedná se o predikát, který je vyjádřen prostřednictvím určitého tvaru plnovýznamového slovesa. Je považován za základní typ přísudku. Sloveso je v něm uzpůsobeno k tomu, aby svými tvary vyjadřovalo predikační kategorie i vztah k podmětu (ten je dle J. Bauera a M. Grepla (1975, s. 110) predikátu syntakticky nadřazen).

Predikát slovesný je možné ještě dále rozdělit na predikát slovesný jednoduchý a složený.

1.1.1.1.1. Predikát slovesný jednoduchý

Tento typ predikátu je tvořen pouze jedním slovesným tvarem. Vzhledem k tomu, že se jedná o zřejmě nejběžnější formu predikátu, je samozřejmé, že výskyt jednoduchého slovesného predikátu je v *Saturninovi* velmi četný. Spíše jen pro úplnost zde uvedu několik případů: *stojí se*, *nosí senzační klobouky*, *velmi se maluje*, (=

⁵ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 110.

⁶ GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998, s. 210.

prézens – používá se při vyjadřování přítomného děje, nebo děje trvalého) vzpomněl jsem si, obýval jsem takový menší byt, kdyby mi osud nebyl přivedl do cesty Saturnina, (= minulý čas – slouží k vyjádření děje, který proběhl před okamžikem promluvy) budu-li se dnes koupat, holit že se také nebudu (= futurum – užívá se ho pro vyjádření nějakého očekávaného děje), ve kterém byl lupič zraněn, že bych tím byl býval potěšen (= pasivum – užívá se ho v případech, kdy chceme upozadit konatele děje), nikdy bych byl nevěřil (= kondicionál – funguje jako vyjádření nereálnosti děje).

1.1.1.1.2. Predikát slovesný složený

Tento typ predikátu je tvořen infinitivem plnovýznamového slovesa a určitým tvarem slovesa fázového (tj. začít, přestat, zůstat) nebo modálního (moci, muset, mít, smět, chtít). Stejně jako přísudek slovesný jednoduchý, ani přísudek slovesný složený není ničím výjimečným, a proto se v knize *Saturnin* rovněž vyskytuje zcela běžně. mohly mě potkat horší věci, aby teta i s Miloušem musila odejít, měl byste se oholit, chtěl tím patrně symbolicky naznačit, venku zrovna chvíli přestalo pršet,

Slovesný predikát může být někdy ve výpovědi zastoupen jiným slovním druhem, který se přitom syntakticky verbalizuje.⁷ K této situaci dochází především v mluvených projevech.

Sloveso může být zastoupeno různými prostředky – citoslovcem, příslovcem *tento, to*, apod., infinitivem vztaheným k určitému podmětu nebo srovnávacími obraty tvořenými spojkou *jako* a kondicionálem. Některé z nich jsou prostředky hovorové a stojí na hranici spisovnosti.

V *Saturninovi* můžeme najít situaci, kdy je sloveso ve funkci predikátu zastoupeno citoslovcem. Jedná se o 4. větu v souvětí *Třeba byste se na něco rozzlobili a jen byste řekli, aby do toho uhodil hrom, a ono prásk a už by to bylo*.

1.1.1.2. Predikát verbonominální (slovesně jmenný)

Tento druh predikátu se skládá ze dvou složek, a sice ze složky slovesné a složky jmenné. Slovesnou část tvoří sponové sloveso, jenž nese predikační a

---

⁷ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 111.

kongruenční kategorie, ale je významově vyprázdněné. Jmenná část je tvořena přísudkovým jménem, které funguje jako nositel věcného významu.

1.1.1.2.1. Spona

Spona je nejčastěji tvořena slovesem *být*. Toto sloveso vyjadřuje čas a způsob celého verbonominálního přísudku (bez něj by nebylo možné jmennou část přísudku modálně a časově zařadit). Dalším slovesem, které může mít funkci spony je sloveso *stát se*, jenž však vnáší do predikátu poněkud odlišný význam, a to význam fázový.⁸

1.1.1.2.2. Jmenná část

Může být tvořena, substantivem, adjektivem, příslovcem či příslovečným výrazem nebo infinitivem.

1.1.1.2.2.1. Jmenná část vyjádřená adjektivem

Pokud je sponou sloveso *být* nebo *bývat*, stojí adjektivum ve jmenné části přísudku vždy v nominativu. Přídavné jméno může být jak ve formě složeného tvaru, tak ve formě tvaru jmenného, pokud se jmenný tvar zachoval. Jmenné tvary se udržují především u adjektiv, která pocházejí z trpných přičestí na *-n* a *-t*, a to pravděpodobně díky tomu, že jsou tyto tvary blízké pasivu.

V románu *Saturnin* je jmenná část verbonominálního přísudku, v případech, kdy je to možné, až nápadně často tvořena jmenným tvarem adjektiva. Příkladem mohou být výpovědi: *je jisto, nejsou bohati, kteří jsou nespokojeni, je pro ně schopna všeho, jsem odhodlán projít, jsem z hloubi duše povděčen, až s tím budeme hotovi, jsem přesvědčen, byl tím tak rozrušen, abych byl tak laskav.*

Zajímavé je, že je jmenného tvaru použito i v případech, kdy je jistě běžnější použití složeného tvaru adjektiva. Jsem přesvědčena, že tato skutečnost je způsobena tím, že autor románu usiluje o to, aby jazyk knihy byl co nejspisovnější, blížící se až knižnosti, protože takovýto způsob vyjadřování charakterizuje vypravěče příběhu (představitel střední vrstvy) a také proto, že právě na kontrastu spisovného až knižního jazyka a bláznivých situací je z největší části vystavěna komika této knihy.

Je ale samozřejmé, že se v *Saturninovi* vyskytují i jmenné části verbonominálního přísudku, které jsou vyjádřeny běžnějším adjektivem složeným.

---

⁸ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 113.

Příkladem mohou být výpovědi jako *bylo by mi to milejší, je na to hrdý, je to pochopitelné, nebylo to nijak zvlášť nepříjemné, snad nebylo moudré, jeho jméno bylo mi jaksi povědomé, předně nebyl byt vlhký ani trochu, byl skutečně prázdný, nejsou-li řeči doktora Vlacha osobní, nebudete línej, je to zlé, je krásnější, váš dědeček je skvělý, aj. Přídavná jména, která jsou v jejich přísudku obsažena, se vyskytují ve složeném tvaru především z toho důvodu, že od nich nelze jmenný tvar utvořit (např. adjektiva *milejší, osobní, línej*), případně proto, že by od nich utvořený jmenný tvar byl až příliš archaický (např. přídavné jméno *hrdý*).*

1.1.1.2.2.2. Jmenná část vyjádřená substantivem

Substantivum se ve jmenné části přísudku vyskytuje nejčastěji ve formě nominativu nebo instrumentálu. Jejich funkce je v *Saturninovi* poměrně jasně odlišená. Substantivum v genitivu nebo v předložkovém pádě se objevuje jen sekundárně a velmi zřídka. Užití nominativu je motivováno shodou s podmíněm; instrumentál, který se v historické době rozšířil na místo nominativu je jeho významově odstíněným protějškem.⁹

Nominativem je přisuzován příznak, který je trvalý, zatímco instrumentál slouží převážně k vyjádření příznaku, který je platný pouze aktuálně.

1.1.1.2.2.2.1 Nominativ

Používá se výhradně ve spojení se sponovým slovesem být (nikdy ne se spojení se slovesem stát se). Vyjadřuje se pomocí něho zařazení do určité skupiny. V knize *Saturnin* jsou to tyto případy: *Marcus Aurelius je lev; teta Kateřina je vdova; Milouš je sirotek.*

Pomocí nominativu se vyjadřuje také nějaké trvale platné hodnocení. V *Saturninovi* představují tento druh nominativu následující výpovědi: *je to pro něho čest; byl to hezký, světlovlasý člověk; paní Suchánková byla starší paní; byl teplý večer; Milouš je výrostek neobvykle ješitný a hloupý; to byl ale dotěrný muž; rozhodně je blbost, že...; venku je krásný den; je to pravda; jsem rozhodně aspoň průměrně statečný muž; přeplování řeky samo o sobě nebylo nic těžkého; byl to omyl docela milý.*

---

⁹ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 116.

1.1.1.2.2.2 Instrumentál

Oproti nominativu se instrumentál ve spojení se slovesem být používá v případech, kdy chce mluvčí vyjádřit, co podmět dělá (tzn. jakou má funkci nebo povolání, jako činností se zabývá, aj.). Pomocí instrumentálu je podmětu přisuzován příznak, který je platný pouze aktuálně.

V *Saturninovi* se ve jmenné části přísudku vyskytuje instrumentál ve srovnání s nominativem méně často. Přesto však lze uvést dostatečné množství příkladů tohoto jevu: *jste-li prý člověkem bez fantazie; Saturnin totiž takovým člověkem opravdu je; je částí klubového inventáře; byla hvězdou předměstského klubu; nebyl jsem slečně Barboře rovnocenným soupeřem; byl dlouhou dobu tenisovým trenérem; strýc byl vědeckým pracovníkem; chemie byla mu panenskou pevninou, roztočeným větrným zámkem; koneckonců je Saturnin mým sluhou; co vlastně povinností je; atd.*

1.1.1.2.2.3 Genitiv

Jak již bylo řečeno, jmenná část verbonominálního přísudku bývá genitivem tvořena jen výjimečně. Přesto se však takový případ v románu *Saturnin* vyskytuje, a sice ve větě *Byl jsem vždycky toho názoru, že s citem pro hodnocení lidských povah se člověk musí už narodit.*

1.1.1.2.2.4 Předložkový pád

Pro předložkový pád je typické, že ačkoli je jeho původní funkce příslovečná, vyjadřuje určitou charakteristiku podmětu. Jedná se jak o výrazy ustálené, tak o výrazy neustálené. Ani tento typ jmenné části verbonominálního přísudku není zcela běžný.

Přesto však lze v *Saturninovi* několik případů tohoto jevu najít: *je-li sluha v koncích s rozumem; není v právu.*

1.1.1.2.2.3. Jmenná část vyjádřená příslovcem

Příslovce je považováno za jmennou část přísudku tehdy, pokud určitým způsobem charakterizuje podmět. Pokud příslovce vyjadřuje nějakou okolnost děje, pohlížíme na něj jako na příslovečné určení a sloveso *být* chápeme jako přísudek.

V románu *Saturnin* se příslovce ve funkci jmenné části přísudku objevuje v této výpovědi: *nebylo mu to zrovna vhod.*

1.1.1.3. Predikát neslovesný (čistě jmenný)

V českém jazyce se tento typ přísudku vyskytuje zřídka. Podle J.Bauera a M.Grepla (1975, s. 119) se z dnešního pohledu tento neslovesný predikát jeví jako predikát verbonominální s elizí spony. Pro tuto teorii hovoří fakt, že ve všech případech lze neslovesný přísudek doplnit sponou a vytvořit z něj tak přísudek verbonominální. Vět s elipsou spony se dnes užívá především v příslovích, různých nápisích, heslech, apod.

V *Saturninovi* jsou tyto věty poměrně četné, protože pro jednu z hlavních postav, pro tetu Kateřinu, je typické používání různých přísloví (popřípadě hesel). Tento její zvyk prostřednictvím dalších přísloví komentují či parodují další z postav, čímž se množství přísloví v knize ještě zvyšuje. A jak již bylo řečeno, právě přísloví mají často čistě jmenný přísudek. Neslovesný přísudek se ale v Jirotkově románu vyskytuje nejen v příslovích, ale také v rámci různých nápisů a sloganů. Zde je několik příkladů vět s neslovesným přísudkem z knihy *Saturnin: Vzduch – boží duch.; kdo do tebe kamenem, ty do něho chlebem; mladí ležáci, starí žebráci; ale výsledek: skvost; Praha 75 km; aj.*

1.1.2. Subjekt

Subjekt (podmět) je jedním ze základních členů věty dvojčlenné. Označuje nositele predikačního příznaku, který je vyjádřen slovesem, takže s přísudkem vytváří predikační dvojici. Subjekt je syntakticky nezávislým větným členem. Pomocí subjektu bývá vyjádřen původce děje, nositel stavu, patiens trpného děje, nositel přisuzované vlastnosti nebo okolnosti.

Po formální stránce je základním vyjádřením subjektu syntaktické substantivum stojící v nominativu. Funkci subjektu může skutečně zastávat podstatné jméno, ale mohou to být i jiná slova, která musí být ovšem použita v jeho platnosti. Většinou se jedná o přídavné jméno a zájmeno, ale v pozici subjektu mohou být i různé tvary ohebných slov nebo slova neohebná.

V celém textu knihy *Saturnin* je nejtypičtější formou subjektu subjekt nevyjádřený spolu se subjektem vyjádřeným substantivem v nominativu. Příkladem nevyjádřeného subjektu může být souvětí *Díval jsem se na slečnu Barboru, měl jsem radost z jejího úspěchu a v duchu jsem si říkal, že je krásnější než jindy.*, kde v žádné z

vět není podmět vyjádřen. Subjekt v nominativu se vyskytuje například ve větách *Doktor Vlach už je takový...* nebo *Bílé dveře kabiny, ozářené šikmými paprsky elektrického světla, přitahovaly mé zraky...*

1.1.2.1. Subjekt vyjádřený osobním zájmenem

Užití osobního zájmena ve funkci podmětu ve spisovném jazyce vždy nějak motivováno.¹⁰ Buď je osobní zájmeno vyžadováno větnou konstrukcí a je tedy nezbytné pro srozumitelnost nebo úplnost daného sdělení, nebo může být použití osobního zájmena motivované určitým záměrem mluvčího.

V románu *Saturnin* se osobní zájmena v pozici subjektu objevují především v promluvách, kde slouží jako zdůraznění podmětu. Často je tohoto zdůraznění použito v situacích, kdy chce mluvčí vyjádřit svůj nesouhlas s jednáním či postojem další osoby. Jedná se například o tyto případy: *Vy a žralok?*; *Ano, slečno Barboro, já a žralok, já a lev, já a jakékoliv nebezpečí na světě.*; *já přísloví a pořekadel zásadně neužívám; že ona to nemíní trpět; ona si to však kupodivu nemyslí;* *Já jsem se vás na nic neptal, sluho;* aj.

Dalším případem, kde se objevuje zdůraznění subjektu pomocí osobního zájmena, jsou výpovědi s jistým citovým zabarvením. Za takové promluvy lze v *Saturninovi* považovat kupříkladu výroky jako *Já jsem něco takového tušil;* *Ona si hraje na tu Alenu!*; *Ona ho varovala, ale kdepak;* *Takový mladík, a on musí mít sluhu!*

1.1.2.2. Subjekt ve formě záporového genitivu

V současnosti se vyskytuje velmi zřídka, a to téměř výhradně v ustálených spojeních se slovesy ve významu „nevyskytovat se“ apod.¹¹ V díle Zdeňka Jirotky se druh subjekt vyjádřený záporovým genitivem objevuje ve výpovědích jako *není široko daleko vhodnější lodi;* *i kdyby nebylo pohoršujícího Pepíkova mládí;* *kdyby nebylo alkoholu;* *takového ponížení se jí ještě v životě nedostalo;* *ze stran příbuzných nebude*

¹⁰ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 109.

¹¹ DANĚŠ, F. – GREPL, M. – HLAVSA, Z.: *Mluvnice češtiny (3)*. Skladba. Praha: Academia, 1987, s. 43.

námitek; nebylo vyhnutí; není důvodu; po ranní mlze nebylo ani památky; není šprochu, aby v něm nebylo pravdy trochu.

1.1.2.3. Subjekt ve formě číselného výrazu

Tento typ podmětu je tvořen spojením číslovky od pěti výše nebo číslovkou neurčitou a genitivem jména.¹² Jméno v genitivu je přitom považováno za subjekt a číslovka má funkci kvantitativního přívlastku. V *Saturninovi* se oproti mému očekávání tento typ podmětu vyskytuje velmi zřídka – domnívala jsem se, že číslovky budou užívány ve spojení s činností několika postav najednou. Ovšem jsou-li postavy, které v knize vystupují, spolu, i když vykonávají společnou činnost, jsou ve vyprávění nejčastěji označovány výčtem svých vlastních jmen (*Když jsme odpoledne odcházeli do lesa, dědeček, doktor Vlach, sečna Terebová a já – stála teta na terase...*), případně je pro jejich označení použit podmět nevyjádřený (*Stoupali jsme pomalu kamenitou horskou cestou...*). Přesto se mi však z textu románu *Saturnin* podařilo několik subjektů ve formě číselného výrazu vyexcerpovat. Jedná se o tyto případy: *tenkrát strýce Františka asi 140 lidí žalovalo; uplynulo již šest minut; v košíku nám toho tolik přibylo; mnoho lidí před námi i v době současné se postaralo; ve spižírně je sice trochu slaniny; aspoň trochu pana Matouše bylo zavřeno.*

1.1.2.4. Subjekt v infinitivu

Vyjadřuje se jím děj, který se v přísudku hodnotí nebo ztotožňuje s jiným dějem nebo se od jiného děje odlišuje.¹³ V *Saturninovi* se vyskytuje subjekt vyjádřený infinitivem v těchto případech: *povedlo se mi správně vyplnit úřední formuláře; kupovat plachtu bylo by čirým nesmyslem; vydat se do světa s holýma rukama není maličkost; naprosto nebylo potřeba obracet; jak lehké je hlásat.* Ve všech případech jde zcela jednoznačně o situaci, kdy je určitá činnost, která je vyjádřená infinitivním podmětem, nějakým způsobem hodnocena – a to jak kladně, tak i záporně.

¹² BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 107.

¹³ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 108.

V souvislosti se subjektem v infinitivu bych také chtěla zmínit jev, kterým je spojení sponového slovesa, modálního predikativa (*nutno, možno*, aj.) a infinitivu. Toto spojení má velmi blízko k dvojčlenné konstrukci hodnotícího predikátu a infinitivního subjektu, avšak J. Bauerem a M. Greplem (1975, s. 108) je považováno za větu jednočlennou.

V dalších publikacích však zmíněný jev jako věta jednočlenná vnímán není. Kupříkladu *Příruční mluvnice češtiny* jej hodnotí jako větu dvojčlennou, kdy sponové sloveso a jmenný tvar adjektiva tvoří verbonominální predikát a infinitiv má funkci subjektu.

V textu románu *Saturnin* se několik takovýchto jednočlenných vět vyskytuje: *není možno o nich mluvit; nebude nutno chlapci knírek amputovat; je nutno důrazně varovat před tím; nelze nic rozumného podniknout; nelze si zahalit tvář flanelovou košilí.*

Jednočlenné věty, které obsahují výrazy *možno, nutno*, by bylo možné nahradit větami dvojčlennými s verbonominálním predikátem a infinitivním subjektem (je možné + infinitiv, je nutné + infinitiv).

V *Saturninovi* se však v kombinaci s infinitivním subjektem vyskytují adjektiva ve spojeních *je možno/možné, je nutno/nutné* výhradně ve jmenném tvaru. (Složené tvary *možné, nutné* zde nejsou ani v jediném případě.) To pravděpodobně souvisí s tím, že v době vzniku knihy byly ve zmíněných spojeních ještě běžné právě jmenné tvary adjektiv.

1.2. Rozvíjející větné členy

Jedná se o členy, které jsou vždy syntakticky závislé na jiném větném členu. S tímto členem, který jim dominuje, pak vytvářejí tzv. skladební dvojici. Nadřazený člen je pomocí rozvíjejících větných členů blíže determinován a zpřesňován ze sémantického hlediska. Rozvíjený člen však může sám fungovat jako rozvíjející člen ve vztahu z jinému členu věty.

Ze skupiny rozvíjejících větných členů se budu ve své práci věnovat předmětu, přívlastku a příslovečnému určení.

1.2.1. Objekt

Objekt (předmět) je ve valenční syntaxi jeden z pravovalenčních aktantů rozvíjejících predikát. Je pevně spojený s určitým pádem (mohou to být všechny pády kromě nominativu a vokativu). Tento pád signalizuje syntaktickou závislost předmětu na členu, který je mu nadřazený. Pádovou formu objektu určuje řídicí člen, kterým může být sloveso nebo přídavné jméno.

Za základní vyjádření předmětu je považováno substantivum. Přesto však může být předmět vyjádřen i mnoha dalšími prostředky (např. zájmenem, adjektivem, infinitivem).

Z hlediska sémantického dělí M. Grepl a P. Karlík (1998, s. 238) objekt (při nejvyšším stupni zobecnění) do dvou základních skupin. První z těchto skupin tvoří objekt substanční, druhou pak objekt situační.

Z formálního hlediska lze podle *Skladby současné češtiny* předmět rozdělit do několika skupin podle pádů, kterými je vyjádřen.

1.2.1.1. Objekt v akuzativu

Jedná se o nejčastější formu objektu. Slovesa, která vyžadují doplnění přímým objektem v akuzativu se označují jako slovesa tranzitivní. Při sledování vývojové tendence těchto sloves je dobře patrné, že jejich počet rychle narůstá. Zřejmě hlavním důvodem je to, že slovesa, která se původně vyznačovala rekcí genitivní, začala postupně přecházet k rekcí akuzativní. Z tohoto důvodu ostatně ještě v současnosti

dochází u některých sloves ke kolísání mezi vazbou genitivní a vazbou akuzativní. Jedná se např. o slovesa *dosáhnout*, *užívat*, *dobýt*, apod. V *Saturninovi* jsou objekty těchto sloves vždy vyjádřeny staršími genitivy. Jako příklad mohu uvést výpovědi *já přísloví a pořekadel zásadně neužívám; kdo z nás dříve dobude přízně slečny Barbory; točitého schodiště jsem mohl dosáhnouti pohodlně*.

Vzhledem k tomu, že akuzativní objekt je nejfrekventovanější formou objektu, je samozřejmé, že objektů v této podobě v románu *Saturnin* můžeme nalézt velké množství (např. *Saturnin garáž prohlídal; neměl ani jediné šaty celé; vzbouřil celý dům*). Daleko zajímavější je však sledovat rozdíly mezi současnými vazbami a vazbami, jichž se používalo v době vzniku knihy (popř. v době, do níž je situována). V *Saturninovi* je velmi dobře vidět, že v situacích, kdy je dnes běžné použití akuzativního objektu, se dříve používal objekt v genitivu. Jako příklad je možné uvést tyto situace: *neměl jsem nejmenšího tušení* (dnes se spojení používá spíše v podobě *neměl jsem nejmenší tušení*); *použil tohoto neobvyklého prostředku* (dnes spíše *použil tento neobvyklý prostředek*).

1.2.1.2. Objekt v genitivu

Forma genitivu se pro vyjádření závislosti objektu na řídicím členu používá mnohem méně než předchozí akuzativ. Existují dvě skupiny sloves, která si zachovala genitivní rekcí. Jsou to jednak slovesa s významem *dosáhnout něčeho* a slovesa dotyku, a jednak slovesa, která nesou nějaký odlukový význam. Většina z těchto sloves jsou slovesa reflexivní. U sloves nereflexivních je v současnosti častý přechod k akuzativní rekcí (viz předchozí bod).

Existují také případy, kdy genitivní předmět (nevlastní) pouze konkuruje akuzativní rekcí. Takové případy představuje genitiv partitivní a genitiv záporový. U obou těchto genitivů je jejich použití sémanticky motivované snahou mluvčího vyjádřit (oproti běžné akuzativní vazbě) odstín množství, podílnosti, částečnosti, apod.¹⁴

V *Saturninovi* se z těchto dvou nevlastních genitivních předmětů vyskytuje pouze genitiv záporový. Domnívám se, že je to způsobeno tím, že genitiv partitivní je reprezentován slovními obraty jako např. *okusil jídla* nebo *podal mu kávy*, které jsou

---

¹⁴ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 133.

podle mého názoru až příliš zastaralé (a to nejen z hlediska dnešní doby, ale nejspíše také z hlediska období, kdy kniha vznikla). Také genitiv záporový je v *Saturninovi* spíše ojedinělý, přesto však mohu uvést příkladů tohoto jevu – *Neměl jsem nejmenšího tušení, co se stalo.*

1.2.1.3. Objekt v dativu

Dativní objekt je velmi rozšířený typ objektu. Kromě sloves velmi často rozvíjí adjektiva a většinou se jedná o adjektiva dějová, která jsou utvořena od sloves s dativní rekcí nebo o jejich synonyma (např. *podobný něčemu; zvyklý něčemu; vděčný někomu; vzácný někomu; atd.*).¹⁵ U dativního objektu téměř vůbec nedochází k jeho nahrazování akuzativním objektem (jako tomu bylo u předešlého objektu genitivního). Dativ bývá často druhým (nepřímým) objektem slovesa.

V *Saturninovi* se objekt v dativu objevuje v poměrně hojné míře, proto zde uvedu pouze několik příkladů: *Někdy je krutá ke svým milencům; který by unikla nejpřísnější kritice tety Kateřiny; vyškubnuv Miloušovi hořící cigaretu ze rtů; prudce jsm zatoužil dát Miloušovi pár facek; podobali jsme se velmi podivně hrstce trosečníků.*

1.2.1.3.1. Volný dativ

Je ne vazebný pád, tzn. pád, který není řízen slovesem. Jeho užití je motivováno sémanticky. Jednotlivé druhy volného dativu mají různou syntaktickou platnost, kterou však často není snadné s jistotou vymezit. M. Grepl a P. Karlík (1998, s. 246) rozlišují šest významově odlišných druhů volného dativu. Jedná se o dativ prospěchový, zřetelový, přivlastňovací, emocionální, kontaktní a dativ zainteresování.

V případě volného dativu se budu dále zabývat pouze jedním podtypem, kterým je dativ prospěchový, a to z toho důvodu, že výskyt ostatních volných dativů je v románu *Saturnin* spíše ojedinělý.

1.2.1.3.1.1. Dativ prospěchový (commodi et incommodi)

Je jím označována osoba, v jejíž prospěch se uskutečňuje nějaký děj. V *Saturninovi* se tento dativ několikrát těsně za sebou opakuje v situaci, kdy teta Kateřina nabízí dědečkovi různé potraviny: *Teta umíněně přicházela a odcházela a už*

¹⁵ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 134.

ve dveřích vždy ohlašovala: „Přinesla jsem ti žloutek s cukrem. Přinesla jsem ti med. Přinesla jsem ti zavařeninu. Přinesla jsem ti sýr.“... vstoupil Milouš s rezavou plechovkou v ruce a řekl dědečkovi: „Přinesl jsem ti červy.“

1.2.1.4. Objekt v instrumentálu

Instrumentál je primárně příslovečným pádem. Ve funkci objektu se objevuje poměrně řídky a i v těchto případech nese zřetelné stopy příslovečného významu (především nástrojového).¹⁶ Instrumentál je považován za předmět nejčastěji ve spojení se slovesem, které má význam „něčím pohybovat“, nebo po slovesech s významem *zabývat se, zaměstnávat se něčím; disponovat, plýtvat, šetřit něčím; vynikat, vyznačovat se něčím; oplývat něčím, aj.*¹⁷

Na rozhraní předmětu a příslovečného určení stojí instrumentál, který následuje po slovesech smyslového vnímání. Stejně postavení má také instrumentál po slovesech, která obsahují význam „opatřit něco něčím“. Zatímco V. Šmilauer v *Novočeské skladbě* považuje tyto instrumentály za předmět, F. Trávníček je v *Mluvnici spisovné češtiny II* vnímá jako příslovečná určení.

1.2.1.5. Objekt v předložkovém pádě

V případech předložkových pádů dochází k jejich postupnému přechodu od příslovečného určení k objektu. V objektových předložkových pádech se zpravidla používají původní předložky, které však ztrácejí své konkrétní významové odstíny. Naproti tomu v předložkových pádech příslovečných si předložky své významy z velké části zachovávají.

V románu *Saturnin* zcela jednoznačně a výrazným způsobem převažují příslovečné předložkové pády nad předložkovými pády, které mají funkci objektu. Přesto však v textu této knihy nejsou objektové předložkové pády žádnou výjimkou. Uvedu zde několik příkladů: *co si má člověk se zdravým rozumem myslet o události; velmi pochvalně se vyjadřoval o Pythagorovi; nikdo z nás o tom nevěděl; blouzní-li*

---

¹⁶ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 135.

¹⁷ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 136.

šestnáctiletý chlapec o dobrodružstvích; neprosí o žádné ohledy; v tu chvíli jsme o tom však nepřemýšleli; mluví o polibku; každý z nás se o to pokoušel jiným způsobem; kdybychom se před Saturninem o tom vůbec nezmiňovali; pokyn, aby promluvili k lidu¹⁸; pokračovali jsme v pochodu; už si na to zvykla; dokonce se ptal po Saturninovi; šel jsem tedy hrát s dědečkem šachy; úplně souhlasí s mým názorem; aj.

V knize jsou nejvíce zastoupeny předměty s předložkou *o*, druhé nejfrekventovanější jsou předměty s předložkou *s* a v mnohem menší míře se pak objevují předměty s předložkami dalšími, jako je například *v*, *na*, *po*, *k*, aj.

Předložkovými pády příslovečnými, které jsem v tomto bodě zmínila a které jsou v románu velmi četné, se zde nebudu zabývat. Budou obsaženy v kapitole věnované příslovečnému určení.

1.2.1.6. Předmět vyjádřený infinitivem

Za předmět je infinitiv považován především v konstrukcích, v nichž je možné ho nahradit substantivním předmětem nebo předmětnou vedlejší větou. Infinitivní předmět se objevuje v kombinaci se slovesy vyjadřujícími volný vztah činitele k ději.

V románu *Saturnin* se infinitivní předmět objevuje nejčastěji v konstrukcích se slovesem *rozhodnout se*. Jedná se např. o případ: *kdyby se milostivá paní a její synáček rozhodli opustit tuto loď* nebo *rozhodla se zůstat s Miloušem na lodi*.

V kombinaci s jiným slovesem se objevuje infinitivní předmět kupříkladu zde: *byla nucena dát se na ústup* nebo *aby se pokusil změnit stanovisko milostivé paní*.

1.2.2. Atribut

Termínem atribut (přívlastek) je označován takový skladební člen, jenž přímo závisí na substantivu a který substantivum, popřípadě jiné výrazy, zaujímající ve skladebné struktuře pozici substantiv, dále rozvíjí. Atribut je zcela specifický větný člen, protože na rozdíl od ostatních větných členů není vázaný na predikát. Atributy mohou být holé syntaktické členy, fráze nebo věty.

---

¹⁸ Předložka *k* ve spojení s dativem podle V. Šmilauera plynule přechází k příslovečnému určení účelovému nebo zřetelovému..

J. Bauer a M. Grepl definují přívlastek jako rozvíjející větný člen, který přímo určuje syntaktické substantivum v kterékoli větné platnosti.¹⁹

Po formální stránce lze atribut nejobecněji rozdělit na atribut shodný, pro nějž je charakteristická kongruence s řídicím substantivem v pádě, čísle a rodě, a atribut neshodný, který kongruenci s dominujícím substantivem nevykazuje. Tento rozdíl je důležitý především pro postavení atributu v rámci slovosledu.

Mimo toto základní dělení lze přívlastky dělit několika způsoby na základě různých kritérií. Vladimír Šmilauer dělí přívlastek do různých kategorií podle toho, jakými formálními prostředky je vyjádřen, a skupiny vzniklé tímto dělením ještě dále rozčleňuje podle významu, který nesou. Stejným způsobem přistupují k dělení přívlastku také J. Bauer a M. Grepl, autoři *Skladby spisovné češtiny*, a rovněž M. Grepl a P. Karlík ve své *Skladbě češtiny*.

Naproti tomu *Mluvnice češtiny* od Československé akademie věd dělí přívlastek výhradně podle významu (bez ohledu na jeho formu), a to do pěti různých skupin. Rozlišuje atribut valenční, atribut determinační, atribut u synkretických výrazů, atribut kvantifikační a atribut delimitační.

1.2.2.1. Přívlastek shodný

Může být vyjádřen buď adjektivem, nebo substantivem. Pro tento typ přívlastku je charakteristické, že přívlastek, který rozvíjí substantivum, s ním vykazuje shodu. Tím je vyjádřena jeho syntaktická závislost na dominujícím substantivu.

1.2.2.1.1. Adjektivní shodný přívlastek

Shoduje se s podstatným jménem, na kterém závisí, v pádě, čísle i rodě.

Existují však případy, kdy v rodě dochází k porušení této kongruence. Tento jev je vždy nějakým způsobem emocionálně motivován. V *Saturninovi* můžeme toto porušení shody v rodě najít v situaci, kdy se Saturninovým přičiněním s Miloušem neustále skládá lehátko, což rozčílí dědečka a křičí na Milouše *co to pořád děláš, kluku pitomá*. Právě slovní spojení *kluku pitomá* vykazuje porušení shody v rodě, protože

---

¹⁹ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 123.

substantivum *kluk* je rodu mužského, zatímco tvar adjektiva *pitomá* vyjadřuje rod ženský.

Za shodný přívlastek jsou považována také adjektiva nesklonná.

Dále se k syntaktickým adjektivům dle *Skladby spisovné češtiny* řadí také přívlastňovací zájmena (tj. *můj, tvůj*, atd.), zájmena *ten, tento, onen, jediný, takový*. Za kvantitativní syntaktická adjektiva jsou zde ve shodě s Kopečným považovány základní číslovky, a to jak určité, tak i neurčité.

1.2.2.1.1.1 Postavení shodného adjektivního přívlastku

Spolu se shodou vyjadřuje slovosled formální sounáležitost adjektiva se substantivem. Existují dvě možnosti postavení přívlastku, a sice antepozice a postpozice. Antepozice znamená, že adjektivní přívlastek stojí před substantivem, které rozvíjí. Postpozice je naopak termín, který vyjadřuje, že přívlastek stojí až za dominujícím substantivem.

Antepozice je základním postavením přívlastku nerozvitého. V románu *Saturnin* se jedná například o případy: *luxusní kavárna; nedělní odpoledne; ostatní příbuzní; sanitní auto, světácký výraz; poraněný kotník; naše žaludky; blazeovaný světák; otevřené okno* a mnoho dalších.

Nerozvitý přívlastek může stát také v postpozici, ale v takovém případě se již nejedná o neutrální (bezpříznakové) postavení. Postpozice nerozvitého adjektivního přívlastku může být aktuální (motivovaná) a neaktuální (nemotivovaná).²⁰

Aktuální postpozice vzniká, pokud klademe důraz na vlastnost vyjádřenou přívlastkem, místo na jejího nositele. Tento důraz může mít citovou motivaci nebo může sloužit při vytýkání nějaké vlastnosti do protikladu k vlastnosti jiné.

V *Saturninovi* se objevuje aktuální postpozice adjektivního přívlastku v následujících výrocích: *bylo by mi to milejší, nežli být příslušníkem skupiny druhé; na věci nepříjemné člověk zapomíná; kdy jsem se musel těžce rozhodovat mezi smyslem pro pravdu na jedné straně a svou přirozenou hrdostí na straně druhé; majitel trafiky utrpěl sice nervový otřes, ale nikoliv při nehodě samé; tyto dvě rovnice, dávají dohromady zdraví celé; mnoho lidí před námi i v době současné se postaralo, abychom si žili pohodlně; duševnímu zdraví je obecně věnována mnohem menší pozornost než zdraví tělesnému; na sestup z Bílého sedla nezapomeneme do smrti nejdělsí*

²⁰ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 124.

Neaktuální postpozice adjektivního přívlastku bývá v užito v termínech, případně v jistém způsobem ustálených obrazech. Tento typ postpozice je obvykle výsledkem staršího vlivu latiny na český jazyk.

V knize *Saturnin* jsem přívlastek v neaktuální postpozici objevila pouze ve třech případech. Jedná se o slovní spojení *daň důchodová*; *Karel IV.*; *octan hlinitý*.

1.2.2.1.2. Shodný přívlastek vyjádřený substantivem

Shoda mezi substantivem dominujícím a substantivem v pozici přívlastku se týká především rodu.

Jednu skupinu shodných substantivních přívlastků představují spojení, ve kterých stojí v pozici atributu podstatné jméno, které je citově zabarvené a které určitým způsobem hodnotí substantivum rozvíjené.

Druhá skupina substantivních přívlastků je tvořena spojeními, v nichž je přívlastkem substantivum neexpresivní. U této skupiny přívlastků je vždy do jisté míry zastřený směr determinace a bývá proto mnohdy nesnadné určit, které z substantiv je dominující a které závislé. Hlavním kritériem při rozhodování, který člen je hlavní a který funguje jako přívlastek, je kongruence s přísudkem. Substantivum, s nímž se predikát shoduje, je považováno za základní člen spojení.

Tuto skupinu spojení s neexpresivním přívlastkovým výrazem reprezentují tři podskupiny. Může se jednat o spojení dvou neživotných substantiv, a to v kombinaci obecné jméno + obecné jméno nebo obecné jméno + vlastní jméno, dále může jít o spojení dvou živočišných jmen (opět ve stejných kombinacích jako v předchozím případě) a poslední možností je spojení dvou jmen, která označují osobu. I zde může být, jako v předešlých dvou případech, kombinováno obecné jméno s obecným nebo s vlastním jménem.

V knize *Saturnin* se vyskytuje pouze třetí jmenovaná skupina, a to v poměrně hojném množství. Varianta, kdy dochází ke spojení obecného jména s vlastním, je zastoupena pojmenováním postav, o nichž se v průběhu knihy vypravěč (ať už jednorázově nebo opakovaně) zmiňuje. Jedná se např. o tato spojení: *teta Kateřina*; *doktor Vlach*; *slečna Barbora*; *služebná Lidka*; *přítel Janýsek*; *kytička Marta*; *továrník Skála*; *ředitel Horyna*; *služebná Marie*; aj.

Případ spojení dvou obecných jmen se v knize také objevuje, i když o něco méně než spojení obecného jména s vlastním. Toto spojení v knize slouží k označení osob, o nichž už vypravěč hovořil a které chce ze stylistických důvodů označit jiným způsobem než v předchozích promluvách.

1.2.2.2. Přívlastek neshodný

Přívlastek neshodný může být rekční nebo adjunkční. Pro vyjádření každého z nich se používají specifické prostředky. Závislost neshodného přívlastku na dominujícím jméně je formálně vyjádřena pomocí slovosledu, přičemž pro všechny typy neshodného přívlastku je typické postavení v těsné postpozici.

1.2.2.2.1. Přívlastek rekční

Rekční přívlastek má vždy podobu substantiva. Závislost tohoto přívlastku na řídicím substantivu je vyjádřena pomocí pádu. Nejčastěji bývá přívlastek v genitivu, ale v případě, že je řídicí podstatné jméno dějové, může být také v dativu, instrumentálu nebo v předložkovém pádě.

1.2.2.2.1.1. Přívlastek v genitivu

Z významového hlediska existuje několik typů neshodného přívlastku v genitivu. J. Bauer a M. Grepl (1975, s. 127 – 128) rozlišují tyto typy neshodného genitivního přívlastku: genitiv posesivní, genitiv vysvětlovací, genitiv zřetele, genitiv celkový, genitiv původce děje, genitiv cíle děje a genitiv vlastnosti.

V románu *Saturnin* se objevují jen některé z těchto přívlastků. Můžeme zde najít **genitiv posesivní**, který označuje živou bytost nebo věc, které náleží určitá konkrétní nebo abstraktní entita. V *Saturninovi* je tento typ genitivního neshodného přívlastku poměrně častý. Např. v těchto slovních spojeních: *syn mistra Krátkého*; *výstřel pana Milouše*; *polibek slečny Barbory*; *prameny řeky*; *host továrníka Skály*; *suchary doktora Vlacha*.

Druhý přívlastek v genitivu, který se v knize *Saturnin* vyskytuje (a to ještě častěji než předešlý typ), je **genitiv celkový (partitivní)**. Jedná se o spojení jako *mísa koblih*; *láhev koňaku*; *dávka koňaku*; *kupa balvanů*; *hromada klestí*; *hrst ostružin*; *zbytek naší karavany*; *mnoho papíru*.

Dalším velmi častým neshodným genitivním přívlastkem je **genitiv původce děje (a původu)**, který vyjadřuje konatele v širokém smyslu slova. Reprezentují ho spojení *pláč milenky; praskání hořícího krovu; záře večerního slunce; vůně kávy a cigaret; výbuch barevné fontány; pleskání karet;*

Poslední typ genitivního přívlastku v *Saturninovi* je **genitiv cíle děje: přísaha pomsty; klamání lidí.**

M. Grepl a P. Karlík (1998, s. 327 – 329) vymezují skupiny genitivních přívlastků velmi podobným způsobem, lze u nich však najít dva typy genitivních přívlastků, které se ve *Skladbě spisovné češtiny* J. Bauera a M. Grepla nevyskytují. Jedná se o genitiv zobrazovaného a genitiv dedikační.

V knize *Saturnin* se z těchto dvou genitivů vyskytuje pouze **genitiv dedikační**, a to pouze v jediném případě, ve slovním spojení *kostel sv. Ludmily*, které je zmíněno až v samém závěru knihy v souvislosti se svatbou tety Kateřiny.

1.2.2.2.1.2. Přívlastek v dativu nebo instrumentálu

Lze jej vytvořit pouze v případě, kdy se přívlastek vztahuje k dějovému substantivu (nebo jeho synonymu), které je utvořeno od slovesa s dativní nebo instrumentálovou vazbou.²¹

1.2.2.2.1.3. Přívlastek v předložkovém pádě

Jedná se o přívlastek vztažený k dějovému substantivu utvořenému od slovesa s předložkovou vazbou. V *Saturninovi* je tento typ neshodného přívlastku zastoupen např. spojením *zaklínadla proti nečistým mocnostem*.

1.2.2.2.2. Přívlastek adjunkční

Je nejčastěji vyjádřen adverbium nebo adverbiálním výrazem v prostém nebo předložkovém pádě. Závislost adverbiálního přívlastku na substantivu, které rozvíjí, je vzhledem k morfologické charakteristice adverbií (tj. vzhledem k jejich neohebnosti) vyjádřena pouze slovosledem. Adverbiální přívlastek stojí vždy (stejně jako ostatní neshodné přívlastky) v těsné postpozici.

M. Grepl a P. Karlík ve *Skladbě češtiny* ještě dále upřesňují, co všechno může tento typ neshodného přívlastku vyjadřovat. Uvádějí, že označuje různé okolnosti, a

---

²¹ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 128.

sice: místo, čas, způsob, míru, původ, výsledek (nebo následek), prostředek v širším slova smyslu, původce, průvodní okolnost, zřetel, příčinu, podmínku, přípustku a účel.

V románu *Saturnin* se vyskytují jak adverbialní přívlastky v prostém pádě (*smrt hladem*), tak adverbialní přívlastky v pádě předložkovém (*pasta na parkety; továrnička na nějaké čisticí prostředky; péče o strýce; pojednání o kriminalistice; smysl pro komiku; starší paní s černými vlasy; styk s řemeslníky*).

Už na počtu uvedených příkladů u jednotlivých skupin je dobře patrné, že vyjádření pomocí předložkového pádu má výraznou převahu.

1.2.2.2.1. Nominativ jmenovací:

Je to zvláštní typ neshodného přívlastku. Od shodného přívlastku vyjádřeného neexpressivním substantivem (viz bod 2.1.2.1.2.) se liší tím, že přívlastek se s dominujícím substantivem shoduje pouze v nominativu, zatímco v žádném z ostatních pádů se již neshodují.

V *Saturninovi* se mi podařilo najít pouze jediný nominativ jmenovací, kterým je slovní spojení *jméno Barbora*.

1.2.3. Adverbiále

Adverbiále (přísluvečné určení) rozvíjí buď sloveso, nebo přídavné jméno, a to tím způsobem, že udává jeho okolnosti, které mohou mít časovou, místní, způsobovou nebo příčinnou povahu. Protože přísluvečným určením je obvykle adverbium, které patří k neohebným slovním druhům, závislost adverbiále na jemu nadřazeném členu se nevyjadřuje morfologicky, což platí i pro případy, kdy je přísluvečným určením prostý nebo předložkový adverbialní pád.

Výchozím bodem při klasifikaci přísluvečných určení je nejčastěji jejich významová stránka. Podle ní se rozlišují čtyři základní typy přísluvečných určení – loci (místní), temporis (časové), modi (způsobové) a causae (příčinné). Přísluvečné určení způsobu a příčiny se pak dělí ještě do dalších významových skupin.

1.2.3.1. Příslowečné určení místa

Může být vyjádřeno adverbium nebo prostým či předložkovým adverbialním pádem. Označuje různé místní okolnosti, odpovídající na otázky *kde? kam? odkud? kudy?*

V románu *Saturnin* se objevuje velké množství příslowečných určení místa. Zdaleka nejčastěji je zde přítom adverbialé loci, které poskytuje odpověď na otázku *kde?* Pro ilustraci zde uvedu jen několik příkladů: *v Čechách by se našlo velmi málo mužů; jak se chovají v poloprázdné kavárně; hovořili jsme o tom v kavárně; bývám doma; zaměstnavatelku hodil v zámeckém parku do nádrže; slečnu Barboru Terebovou jsem poznal na tenisovém dvorci; slečna Barbora stála na verandě; dělal na palubě lodi plot; byl tenisovým trenérem v Nizze; není široko daleko vhodnější lodi; když jsme něco na nábytku poškodili; aj.*

Druhé nejčastější příslowečné určení místa je v *Saturninovi* to, které odpovídá na otázku *kam?* Jsou to tyto případy: *klouzal jsem dolů; šel jsem se podívat do starého bytu; zaměstnavatelku hodil v zámeckém parku do nádrže; na oltář kladl strýc František oběti; teta poskakovala směrem ke kavárně; nikdy jsem se nesnažil vecpat se před lidmi; vyškrábal jsem se na břeh; díval bych se dalekohledem do studny, apod.*

V mnohem menší míře než předchozí dvě adverbialé loci je v *Saturninovi* zastoupeno příslowečné určení místa, které je odpovědí na otázky *odkud?: jak vystupuje z mé kabiny na přídi; od tůně zaléhaly sem útržky tlumené hádky; z otevřeného okna nad námi bylo slyšet pleskání karet; z malé mýtiny před ním byl půvabný pohled dolů; dědeček se vrátí z ranní procházky; od potoka stoupala k nám teta Kateřina; odcházela s Oskarem z jeho mládeneckého bytu; aj.*

Příslowečné určení odpovídající na otázku *kudy?* se v *Jirotkově knize* vyskytuje jen velmi sporadicky, a to téměř výhradně v souvislosti s putováním hlavních hrdinů z domu vypravěčova dědečka přes Bílé sedlo do městečka. Jedná se o tyto výpovědi: *stoupali jsme pomalu kamenitou horskou cestou; klopýtali jsme po kamenité, vodou vymleté cestě; půjdeme po břehu řeky.* Je však možné najít v *Saturninovi* tento typ příslowečného určení času i v jiných situacích. Např. *prošel jsem průjezdem, pak špinavým dvorkem;*

Všechny zmíněné příklady tohoto typu příslowečného určení místa nesou významový odstín pohybu po nějaké ploše.

1.2.3.2. Příslovečné určení času

Může být vyjádřeno, stejně jako příslovečné určení místa, adverbium nebo prostým či předložkovým adverbialním pádem.

Označuje různé okolnosti časové odpovídající na otázky *kdy? odkdy? dokdy? jak dlouho? (po jakou dobu?)*.²²

V Jirotkově Saturninovi je bezpochyby nejčastější vyjádření časových okolností, na které se lze zeptat otázkou *kdy?* Zde je několik příkladů: *tenkrát jsme o tom hovořili; potom pronesl p. Saturnin delší řeč; teprve mnohem později jsem musil konstatovat; příštího dne byla v novinách zmínka; co všechno se událo v té době; v noci na neděli 6. srpna vnikl do vily neznámý lupič; po skončení vyšetřování neopomeneme podat čtenářům zprávu; asi za půl roku začal Saturnin projevovat názor; milostivá paní se pokusila dnes odpoledne dostat do svého bytu; atd.*

Za podtyp tohoto určení se považuje příslovečné určení, které odpovídá na otázku *jak často?* Tento podtyp je ale v *Saturninovi* ve srovnání s určením odpovídajícím na otázku *kdy?* spíše výjimečný. Najdeme ho např. ve výpovědích: *bývám doma dosti často; musili kupovat každé tři roky nový nábytek.*

Je důležité zmínit, že zbylé typy časového příslovečného určení se v románu vyskytují (oproti typu, který je odpovědí na otázku *kdy?*) velmi málo.

Dalším typem adverbialie temporis je určení, které odpovídá na otázku *jak dlouho?* a které je v *Saturninovi* obsaženo v těchto výpovědích: *doktor Vlach mluvil ještě pět čtvrtí hodiny; udrží si vlastnosti dlouhou řadu let; prožíváme-li delší dobu idylu; byl dlouhá léta ředitelem městské elektrárny; je už čtrnáct dní ve svém srubu; bude to trvat asi dvacet minut; už půl druhé hodiny čekáme, aj.*

Jen o něco méně se v *Saturninovi* objevuje odstín tohoto příslovečného určení, který odpovídá na otázku *po jakou dobu?* Jde např. o tyto případy: *poslouchat celý život přísloví není maličkost; aby ty dámy zabraňovaly milostivé paní ve vstupu do bytu celou noc; dědeček se celé odpoledne nepřestal třást.* Všechna tato příslovečná určení času u sebe mají časový akuzativ určení *celý* (Konkurenční formou je vyjádření s předložkou *po*).

V knize se mi podařilo nalézt také příklad určení, které odpovídá na otázku *na jak dlouho?*, a sice ve výpovědi: *lod' nám byla zapůjčena zdarma na padesát let.*

---

²² BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 142.

Dále můžeme v *Saturninovi* najít příslovečné určení času odpovídající na otázku *dokdy?*, a to v následujících výpovědích: *budete se na ty koblihy dívat třeba až do poledne; dosud jsem považoval dědečka za mrzutého starého pána; do poslední chvíle jsem nevěděl přesný termín své dovolené*; aj.

Poslední typ příslovečného určení času odpovídá na otázku *odkdy?* V románu *Saturnin* se téměř nevyskytuje. Přesto zde mohu uvést alespoň jeden příklad. Najdeme ho ve výpovědi *miloval ji už od dětství*.

1.2.3.3. Přísllovečné určení způsobu

Vyjadřuje různé způsobové okolnosti, které jsou odpovědí na otázku *jak?* Přísllovečné určení způsobu se dále dělí do několika podtypů. Jedná se o určení vlastního způsobu, určení průvodních okolností, určení míry, určení účinku, určení výsledku, určení zřetele, určení nástroje (prostředku) a určení látky (původu) a původce.²³

1.2.3.3.1. Určení vlastního způsobu

Určení vlastního způsobu vyjadřuje kvalitu dějů a vlastností.²⁴ Základním vyjadřovacím prostředkem jsou přitom způsobová příslovce, dále se pak užívá způsobového instrumentálu. Určení vlastního způsobu je možné vyjádřit také pomocí přirovnání nebo pomocí příslovečných výrazů, které mají frazeologickou povahu. Velmi ojedinelé je vyjádření prostým instrumentálem.

Určení vlastního způsobu je zcela jistě nejběžnějším typem adverbialie modi. To vysvětluje i fakt, že se v románu *Saturnin* vyskytuje nejčastěji ze všech typů příslovečného určení způsobu. Určení vlastního způsobu vyjádřené způsobovým příslovcem se objevuje např. v těchto výpovědích: *ostatní šetrně připravte; teta ledově prohlásila; všichni jsou již hmotně zabezpečeni; tvářil se zarmouceně; těžce dýchal; doktor Vlach strašlivě zaklel; dědeček namáhavě vstal; slečna Barbora velmi vtipně a zručně uhasila oheň; kouř našeho ohně stoupal přímo vzhůru; jak rozvázně a půvabně se pohybuje; kamarádsky se ptá*; atd.

²³ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 143 – 146.

²⁴ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 143.

V *Saturninovi* se objevuje také několik případů, kdy je příslovečné určení vlastního způsobu vyjádřeno přirovnáním: *aby někdo zbledl tak jako teta Kateřina; poslouchal jsem tetu jako ve snu; klel jako dragoun; já jsem si připadal jako blázen; vypadalo to jako výjev ze Šípkové Růženky; chvěje se jako přetopený kotel.*

1.2.3.3.2. Určení průvodních okolností

Jedná se o vyjádření okolností, za kterých probíhá nějaký děj. Obvykle jsou to okolnosti, v nichž během děje nachází subjekt nebo objekt. Nejčastěji se vyjadřuje pomocí předložkového příslovečného výrazu. V Jirotkově románu se vyjádření předložkovým příslovečným výrazem vyskytuje např. v následujících situacích: *dokážete-li opakovat tuto větu bez zakoktání; pak mi s lehkými rozpaky dala ty dvě zlomené zápalky; tak například zjistil při pokusu; dědeček to s radostí uvítal; podíval jsem se v rozpacích na doktora Vlacha; stalo se tak při úplné duševní svěžesti; že se s úsměvem dívá dědečkovi do očí; ráno jsme vstávali ještě skoro za tmy; Pavel seděl ve svém pokoji s hlavou v dlaních; s hanbou v srdci vzpomínal; aj.*

Do kategorie určení průvodních okolností spadá také určení společnosti. V *Saturninovi* jsou to tyto případy: *odcházela s Oskarem z jeho mládeneckého bytu; opatrně ho vedu se Saturninem krok za krokem do tůně; pojedou-li s ní do města na nákupy; atd.*

1.2.3.3.3. Určení míry

Určení míry vyjadřuje stupeň, míru, intenzitu děje nebo vlastnosti.²⁵ Nejčastěji k vyjádření míry slouží měrová adverbia. Příklady určení míry pomocí měrových příslovcí v knize *Saturnin* můžeme najít např. ve výpovědích: *jen velmi málo míčů padalo do Vltavy; já jsem už raději vůbec nemyslel na to...; většině lidí je to málo platné; byl jsem předtím velmi slušně pozdravil; Milouš je výrostek neobyčejně hloupý a ješitný; velmi se maluje, ačkoliv to vůbec neumí; budeme ji očekávat na nábřeží s několika řádně promočenými svršky; strýc František zemřel poměrně mlád; aj.*

V *Saturninovi* se také vyskytuje vyjádření míry pomocí jiných výrazů příslovečné povahy. Takový výraz je třeba ve výpovědi *byla mokrá od hlavy až k patě.*

---

²⁵ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 144.

1.2.3.3.4. Určení nástroje, prostředku

Bývá primárně vyjádřeno prostřednictvím nástrojového instrumentálu, ale může být vyjádřeno také předložkovými výrazy.

V románu *Saturnin* se mi podařilo nalézt tyto příklady příslovečného určení nástroje (prostředku): *může tam zavolat telefonem; napsal na ni text redisovým perem; chceme odjet jeho sanitním autem; jely ráno na kolech do městečka pro jakési nákupy; že by dědeček chtěl chytat ryby na udici v rozvodněné řece.*

Zatímco výše zmíněné typy příslovečného určení způsobu byly v *Saturninovi* více či méně běžné, následující typy se vyskytují naprosto ojediněle.

1.2.3.3.5. Určení výsledku

Vyjadřuje okolnosti, které jsou výsledkem něčí činnosti. Významově je tento typ příslovečného určení blízký příslovečnému určení účinku.

V *Saturninovi* se určení výsledku objevuje ve výpovědi *všechny ostatní dámy se semkly do jednoho šiku proti milostivé paní.*

1.2.3.3.6. Určení látky (původu) a původce

Vyjadřuje se instrumentálem nebo předložkovým výrazem.

V románu *Saturnin* se tento typ příslovečného určení vykytuje ve výpovědi *voněla kouřem.*

1.2.3.4. Příslopečné určení příčiny

Vyjadřuje příčinné okolnosti, za kterých se děj vyjádřený slovesem uskutečňuje. Příslopečné určení příčiny se dále dělí na určení vlastní příčiny (důvodu) a na určení účelu²⁶.

1.2.3.4.1. Určení vlastní příčiny a důvodu

Odpovídá na otázky *proč? z jaké příčiny? z jakého důvodu?* se něco děje.²⁷ Příslopečné určení příčiny (důvodu) je vytvořeno pomocí příslovečného výrazu

---

²⁶ J. Bauer a M. Grepl příčinu definují jako to, co ději předchází, co jej způsobilo. Účel definují jako to, co má být výsledkem děje neboli čeho se dějem má dosáhnout.

předložkového nebo prostého. Prostý příslovečný výraz je často (zejména u abstrakt) vyjádřen instrumentálem.

Z textu románu *Saturnin* se mi podařilo vyexcerpovat pouze jeden případ použití určení vlastní příčiny a důvodu a sice: *byl kdysi zavřen pro defraudaci*.

1.2.3.4.2. Určení účelu

Odpovídá na otázky *proč? za jakým účelem?* se něco děje.²⁸ Vyjadřuje se nejčastěji příslovečnými výrazy nebo účelovým infinitivem.

1.2.3.4.3. Určení podmínky a přípustky

Příslovečné určení podmínky naznačuje okolnost, na níž závisí splnění děje. Je odpovědí na otázku *za jaké podmínky?* Nejčastěji je tento typ příslovečného určení vyjadřován pomocí předložkového příslovečného výrazu.

Příslovečné určení přípustky vyjadřuje okolnost, která je pro děj sice nepříznivá, ale nezabrání mu v uskutečnění.

Ani jeden z obou výše uvedených typů příslovečného určení příčiny (tedy určení účelu ani určení podmínky a přípustky) se mi nepodařilo v textu románu objevit. Pokud se tam tedy nějaké příslovečné určení tohoto typu vyskytuje, jedná se v knize spíše ojev okrajový a nelze mu tedy přikládat přílišný význam.

---

²⁷ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 146.

²⁸ BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975, s. 147.

Závěr

Tématem mé bakalářské práce byla syntaktická analýza díla *Saturnin* od Zdeňka Jirotky. Jako cíl práce jsem si vytyčila vyhledat v textu zmíněného románu zajímavé syntaktické jevy, klasifikovat je, zařadit do odpovídajících kategorií a tyto kategorie teoreticky definovat. Zaměřila jsem se především na zkoumání jednotlivých větných členů v rámci dvojčlenné věty.

Nejprve jsem se zabývala základními větnými členy – tedy predikátem a subjektem. Typy predikátu jsem v souladu se *Současnou mluvnicí češtiny* rozdělila do tří skupin – na predikát slovesný, verbonominální a čistě jmenný. U přísudku verbonominálního jsem se pak dále zabývala zejména tím, jakými prostředky může být vyjádřena jeho jmenná část a které konkrétní případy v knize *Saturnin* těmito prostředkům odpovídají. Došla jsem k závěru, že v *Saturninovi* je v pozici jmenné části verbonominálního predikátu nejčastěji použito adjektiva, přičemž jsou velmi silně zastoupeny jmenné tvary adjektiv, a podstatného jména v nominativu a instrumentálu. V menší míře jsou pak v knize zastoupeny jmenné části verbonominálního predikátu tvořené příslovcem nebo substantivem v genitivu či předložkovém pádě.

U druhého základního větného členu, tedy u subjektu, jsem dospěla ke zjištění, že nejčastější je v díle *Saturnin* podmět ve formě nominativu substantiva a podmět nevyjádřený, což ovšem nelze považovat za nijak překvapivé zjištění vzhledem k tomu, že tyto typy podmětů lze obecně považovat za nejpoužívanější. Dalším velmi rozšířeným podmětem v *Saturninovi* je podmět vyjádřený osobním zájmenem. Méně častý je pak podmět ve formě záporového genitivu a zbylé dva typy, tedy subjekt ve formě číselného výrazu a subjekt v infinitivu, se objevují více méně spíše výjimečně.

V další podkapitole jsem se věnovala zkoumání větných členů rozvíjejících – objektu, atributu a adverbíále.

Nejdříve jsem se věnovala charakterizování objektu a jeho následnému rozdělení do skupin podle formálních prostředků, které jsou použity k jeho vyjádření. Ačkoliv je v současnosti asi nejběžnější dativní objekt, došla jsem k zjištění, že v *Saturninovi* je z dnešního hlediska v nezvykle velkém množství přítomen předmět v genitivu. To nepochybně souvisí s tím, že je v románu používáno spisovného až knižního jazyka a zřejmě také se stavem jazyka v době, kdy kniha vznikla. Dalšími typy objektu, které

můžeme v díle najít, jsou předmět v dativu (v knize se vyskytuje i tzv. volný dativ), v instrumentálu a v předložkovém pádě a také předmět infinitivní.

Dalším členem, kterému jsem ve své práci věnovala pozornost, byl atribut. Rozdělila jsem jej, v souladu se základním dělením uvedeným ve většině publikací, na shodný a neshodný (ten jsem ještě dále dělila na rekční a adjunkční). Všímal jsem si jeho postavení vůči členu, který rozvíjí, a jeho slovnědruhového vyjádření. Přívlastek shodný je v románu *Saturnin* nejčastěji ve formě adjektiva (spíš výjimečné je substantivní vyjádření), zatímco jako přívlastek neshodný v knize nejčastěji vystupují různé druhy genitivů, adverbia či adverbiální výrazy. Zcela ojedinělý je pak atribut neshodný ve formě substantiva v předložkovém pádě.

Adverbiále ve své práci rozdělují do čtyř základních skupin. Nejčastěji se v knize *Saturnin* vyskytují příslovečná určení místa, za kterými následují příslovečná určení času a způsobu. Ze způsobových adverbiálií je pak v *Saturninovi* nejpoužívanější určení vlastního způsobu, průvodních okolností a míry. Méně častá až ojedinělá jsou pak příslovečná určení nástroje (prostředku), výsledku, látky (původu) a původce. Poslední skupina – příslovečná určení příčiny se v románu objevují jen velmi vzácně.

Cíle, který jsme si v úvodu práce stanovila a kterým bylo vyhledat v knize *Saturnin* syntaktický materiál a roztřídit jej podle kritérií v souladu se *Spisovnou mluvnicí češtiny* J. Bauera a M. Grepla, se mi podařilo dosáhnout.

Použitá literatura

Primární literatura

JIROTKA, Z.: *Saturnin*. Praha: Československý spisovatel, 1964.

Odborná literatura

BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1975.

DANEŠ, F. – GREPL, M. – HLAVSA, Z.: *Mluvnice češtiny (3). Skladba*. Praha: Academia, 1987.

ŠMILAUER, V.: *Novočeská skladba*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1966.

GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998.

GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1986

TRÁVNÍČEK, F.: *Mluvnice spisovné češtiny. Část II. Skladba*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.

KARLÍK, P. - NEKULA, M. - RUSÍNOVÁ, Z.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995.

LEHÁR, J. – STICH, A. – JANÁČKOVÁ, J. – HOLÝ J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2008.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá analýzou syntaktické stránky románu Zdeňka Jirotky *Saturnin*. Práce nejprve vysvětluje termín větný člen. Následuje rozdělení větných členů na základní a rozvíjející a definice těchto vymezených skupin.

Hlavní pozornost je soustředěna na jednotlivé větné členy, jejich klasifikaci a další rozdělení do podskupin, definovaných převážně na základě různých formálních prostředků, které mohou sloužit k vyjádření daného větného členu. Nejdůležitější je přitom excerpce všech těchto prostředků v románu *Saturnin* a jejich zařazení do předem ustanovených kategorií.

Z hlediska větných členů se práce nejprve zabývá zkoumáním predikátu, dále se věnuje subjektu, objektu, atributu a na závěr je pozornost soustředěna na adverbiále.

Abstract

The bachelor thesis concentrates on the syntactic aspects of the novel *Saturnin* written by Zdeněk Jirotka.

The main attention is focused on the individual constituent of a sentence, on their classification and further division into subgroups. These subgroups are defined on the basis of various formal means that could be used to express the constituent of a sentence.

The most important aim of all is to search of those means in the novel *Saturnin* and classify them to categories, which were previously appointed.

Concerning with constituents of a sentence, the thesis examines the predicate, the subject, the object, the modification and the adverbial.

Klíčová slova

syntax, větný člen, predikát, přísudek, subjekt, podmět, objekt, předmět, atribut, přívlastek, adverbiále, příslovečné určení

Key words

syntax, constituent of a sentence, predicate, subject, object, modification, adverbial